

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

**თურქეთში მცხოვრებ ქართველთა
ქართულენოვანი ზეპირსიტყვიერება
წერილი II**

როგორც ცნობილია, XIX-XX საუკუნეებში მეტ-ნაკლები ინტენსივობით განხორციელებული მუჰაჯირობის შედეგად, საქართველოდან თურქეთში ნახევარ მილიონზე მეტი ქართველი გადასახლდა. მუჰაჯირთა ერთ-ერთი შთამომავალი ჩვენი ქვეყნის ისტორიის ამ საბედისწერო მოვლენას ასე იგონებს: „მე იქიდან გადმოვსულვარ ორ-სამი წლის. მუჰაჯირებსა აკვნებით წამუყუყუნიან ბაღვები. ძუძუ უწვებიან გემში. რამდენი დახოცილან და წყალში გუდუყურიან კდრები... ეი, ვახ! ეი, ვახ!“ (9, 160).

მშობელ ქვეყანასთან განშორებით გამოწვეული ამ უმწვავესი ტკივილის ანარეკლი, ემოციურად შთამბეჭდავი ფორმით, მათი ზეპირსიტყვიერების არაერთმა ნიმუშმაც შემოგვინახა; მაგალითად, ერთ-ერთ ხალხურ ლექსში (9, 366) ეს ტკივილი ასეთი სულისშემძვრელი სტრიქონებითაა გამოხატული:

ადგეთ, წვედეთ მუჰაჯირათ, რა ლამაზი დარიაო,

ჩვენ გემში რო ჩაჟდებით, ჩვენი გული კდარიაო.

95 წლის ერთ-ერთი ქართველი მუჰაჯირი კი მთელი მისი ცხოვრების ყველაზე დიდ ტრაგედიად ქცეულ ნოსტალგიას სამუდამოდ განშორებული სამშობლოსადმი შემდეგნაირად გამოხატავს: „ღამეში მემღექეთში რამდენჯერ მივალ-მოუალ... სიზმარში სულ იქ ვარ. აქაურობა მაიდანაი არ დემესიზმრება. იქაურობას ვყაჟიროფ სიზმარში. მევიარ ეზოკარ, ჯუმუშაურ გავხედავ, წისქვილში შევალ, მევიარ... ეი, მემღექეთო, მემღექეთო! რაფერ მენატრები! შენ უნახველაი ვკდები, ღალიბა (მგონია - ა. ნ.)! თუალები ღია დამირჩება, იმა ვჩივი“ (9, 107).

მუჰაჯირთა მომდევნო რამდენიმე თაობაც მარადიული ნატურისა და ოცნების ქვეყნად წარმოსახულ ღელა გურჯისტანს უცრემლოდ და უემოციოდ ვერ იხსენებდა. მართალია, მათი მხატვრული ზეპირსიტყვიერების უდიდესი ნაწილი იმ ადამიანთა მიერ არის შექმნილი, რომლებიც თავიანთ ისტორიულ სამშობლოში ფიზიკურად არასოდეს იყვნენ ნამყოფი, მაგრამ დიდი

მემლექეთისადმი სიყვარულის გრძნობა ბევრი მათგანისთვის მაინც იყო ქცეული ცხოვრების სისხლხორცეულ ნაწილად.

ეს გარემოება, პირველ ყოვლისა, იმ ცრემლიანმა საუბრებმა განაპირობეს, რომლებშიც მათი მამა-პაპანი საქართველოსთან დაკავშირებულ ამბებს იხსენებდნენ გაუთავებლად. იმის გამო, რომ სარფის კარის გახსნამდე საქართველოში სტუმრობაზე ფიქრიც კი აუხდენელი ოცნების საგანს წარმოადგენდა, აქ ნამყოფ კაცთან შეხვედრა მათთვის ფაქტობრივად სანატრელი ქვეყნის ნახვასთან იყო გაიგივებული.

მაგალითად, ერთ-ერთი ჩვენებური საქართველოში ნამყოფ მის თანამემამულესთან შეხვედრის დროს თავისი უნახავი ისტორიული სამშობლოსადმი სიყვარულს ასეთი ემოციური ფორმით გამოხატავს: „რომ ვიცოდე ჩუენ ნასახლავებზე ფეხი დიგიდგამს, ფეხის გულებზე მოგიკითხავთ. მიწა წამოგელო ერთი მუჭა, დემენახა, რანაირი მიწაა... სიზმარში ვითამ დედეს სახლში მიველ გოგნიაურზე. ეზოში ჩიჩეგები (ყვავილები — ა. ნ.) იყო ამოსული, წყაროც მოდიოდა ცივი. ჩემი დედეი წყალ სუემდა. რომ დიმინახა, ხის საფლი წყლით აამსო, მომცა და მითხრა, ეს ეზო-კარი მენატრებოდა და ძვილაი მუელ აქაო. წყალი ესვი და გემედვიძა. გერმელი წყალი იყო, სუბუქი, პალადვენ (ჯერ კიდევ — ა. ნ.) პირში მაქ იმის გემო. ღმერთმა ნაასიბი (ბედნიერი — ა. ნ.) გიგვიხადოს მემლექეთის ნახვა, იქაური ცივი წყლების სმა.“

სამწუხაროდ, ეროვნული თვითშეგნება, რომელსაც ისლამური სარწმუნოების მიღების გამო საფუძვლები ისედაც მძლავრად ჰქონდა შერყეული, მშობლიურ მიწას მოწყვეტამ და უცხო გარემოში ცხოვრებამ თითქმის მთლიანად გაანადგურა, რამაც თავისი ნეგატიური ზეგავლენა საერთოდ მათ კულტურაზე და, კერძოდ, ზეპირსიტყვიერებაზეც მოახდინა. საეკლესიო უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტი, რომ მათ ფოლკლორულ ნააზრევში ეროვნულ-ქართულმა თემატიკამ მეტად უმნიშვნელო ადგილი დაიმკვიდრა და ისტორიული სამშობლოსადმი ნოსტალგია ძალზე მკრთალად გამოვლინდა.

სახელდობრ, ჩვენებურების ცალკეულ წარმომადგენელთა ზემოთ დამოწმებული ნაუბრების პატრიოტულ სულისკვეთებას ოდნავადაც კი ვერ შეედრება იქაურთა ზეპირსიტყვიერი შემოქმედების ნიმუშებში გამოვლენილი ეროვნული თვალთახედვა. ზემოთ აღნიშნულმა მოვლენებმა მათი ისტორიული მეხსიერება ისე შეარყიეს, რომ ჩვენებურების უდიდესი ნაწილის ეროვნული ცნობიერება მეტისმეტად გაღარიბდა და თითქმის მთლიანად მოწყდა მშობლიურ წიაღს.

სწორედ ამის ნათელ დადასტურებად უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტი, რომ ჩვენებურების უმეტესობას მათი წინაპრების მიერ შექმნილი ფოლკლორული ნიმუშები დღესდღეობით უკვე საერთოდ აღარ ახსოვს. მართალია, ბევრმა მათგანმა მისი ქართველობის ამბავი კი იცის, მაგრამ ენობრივად და ცნობიერებითაც იმდენად დაშორდა თავის გენეტიკურ ფესვებს, რომ მათ გასანედლებლად ძალიან ცოტა რამეს აკეთებს.

განსაკუთრებით მტკივნეულია ის ფაქტი, რომ ქართული ენის პრაქტიკული საკომუნიკაციო არეალი, რაც დრო გადის, უფრო და უფრო მცირდება და ვიწროვდება. აქედან გამომდინარე, ჩვენი თურქეთელი თანამემამულეები მათი წინაპრების ენაზე დღესდღეობით არა თუ თავად აღარ ქმნიან რაიმეს, არამედ მათ უმეტესობას წინამორბედ თაობათა მიერ ზეპირსიტყვიერი ფორმით შექმნილი ქართულენოვანი ტექსტებიც მთლიანად აქვს დავიწყებული.

განსხვავებით უფროსი თაობისაგან, რომელთა დიდი ნაწილისთვისაც წინაპართა ენა ერთმანეთთან დამაკავშირებელ უმთავრეს საშუალებას წარმოადგენდა, მომდევნო თაობათა უმრავლესობამ დღესდღეობით არა მარტო ქართული ენა აღარ იცის, არამედ მისი წინაპრების გვარიც კი. ერთ-ერთი ჩვენებური ასეთ ქართველებს „ბლავ გურჯებს“ უწოდებს და ამ სამწუხარო მოვლენას ამგვარ შეფასებას აძლევს: „ჩვენ კაი გურჯი არა ვართ, ბლავი გურჯები ვართ... ასიმილე გამხდარი ვართ“ (11, 410).

თუმცა ეს ყველაფერი არამც და არამც ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერ ნააზრევში ეროვნულ-ქართული თვალთახედვა მთლიანად ყურადღების მიღმა იყოს დარჩენილი. ეს რომ ასე არაა, ამის დასტურად აქ მათში თუნდაც ფართოდ პოპულარული ლექს-სიმღერის — „შეფრენილო ფუტკარო“¹ გახსენებაც იქნება საკმარისი. თავად ჩვენებურების განმარტებით, შეფრენილი ფუტკარი ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ცხოვრების გზა-კვალარეული იმ ადამიანის სიმბოლურ სახეს წარმოადგენს, რომელიც ბედისწერას მშობლიური წიაღისგან მოუწყვეტია და უცხო ქვეყნის ბინადრად უქცევია. კერძოდ, ერთ-ერთი მათგანი — ინგოლეელი ქაზიმ უჩარი (დავითაძე) ხსენებული სახე-სიმბოლოს არსს ამგვარად ხსნის: „შეფრენილი ფუტკარი, აჭარიდან გამოქცეული მართვე, ჩვენა ვართ, იანი. მოვსულვართ აქა და შემოფრენილვართ, აქ გიგვიკეთებია ბუდიები, აქ მოფუფულებულვართ. ჩვენ ძეგლებსაც ამაზე სიმღერა მუუგონებიან „შეფრენილო ფუტკარო“ (9, 17):

შეფრენილო ფუტკარო, წადი, მაგანს უთხარო:

— შენც ქართველი შეილი ხარ, შეილო, მოდი ჩემთანა...

ერთიც ამღონი ხანია, სულაც არ გიმიხარია...

ჩემი ღერდების მგონე, სიმღერები მეგვონე,

შორ დაგვირჩა მემღექეთი, ღმერთო, მეგვე ბერექეთი¹

შავი ზღვის პირზე თოვლი მოსულა,

შენი ფუტკარი სხუასთან წასულა,

შავი ზღვის პირზე მასკვლაგი ბრწყინავს,

შენი ფუტკარი დღეს სხუაგან ფრინავს.

თავიანთი ნოსტალგიური გრძნობების გამოხატვა თურქეთელმა ქართველებმა ერთ-ერთ ლექს-სიმღერაში თეთრი მამლის ალეგორიულ სახე-სიმბოლოსაც დაუკავშირეს. შ. ფუტკარაძის მართებული განმარტებით, „თეთრი მამალი“ სამშობლოზე ფიქრისა და ოცნების ალეგორიული სახეა,

¹ სიკეთე.

„ლამაზი ქალი“ კი მუჰაჯირთა შთამომავლების სიმბოლო... დრო გასულა სამშობლოდან გადმოხვეწის შემდეგ, ჩვენებურები შეგუებიან ბედის ტრიალს, აღარ ფიქრობენ მემლექეთში დაბრუნებაზე. ამიტომაც აღარ ყოვის თეთრი მამალი. ადრე თუ მუჰაჯირი ქალები, თვალებში ცრემლჩამდგარნი, იგონებდნენ გურჯისტანს, ახლანდელი ქალები აღარ ტირიან, ახალ სამშობლოში გაუჩენიათ კერა... ღელე გაღმაში — მიტოვებულ სამშობლოშიც — ბევრი რამ შეცვლილა, ძველები წასულან წუთისოფლიდან, ახალგაზრდები მოსულან მათ ადგილას. ე. ი. ლექსში სამი ალევორიული სახეა: თეთრი მამალი, ლამაზი ქალი და ღელე გაღმა (თეთრი მამალი — სამშობლოზე ფიქრისა და ოცნების ალევორიული სახე; ლამაზი ქალი — მუჰაჯირთა შთამომავლობა; ღელე გაღმა — მიტოვებული სამშობლო)“ (9, 17).

თეთრო მამალო, რატომ არ ყოვი, ლამაზო ქალო, რატომ არ ტირი?

შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე, შენი თვალ-წარბი მე შემიცვალე.

ღელე გაღმაში ჩვენი სახლები, მოკდენ ძველები, დარჩენ ახლები...

შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე, შენი თვალ-წარბი მე შემიცვალე.

უფიქრობ, დამოწმებულ და ანალოგიური შინაარსის მქონე სხვა ლექსებში მოვლენათა არსში ღრმად გარკვეული მკითხველი აშკარად შეიგრძნობს მშობლიური წიაღისაგან მოწყვეტის საფუძველზე გაჩენილი იმ ტკივილისა და სევდა-ნაღველის ალევორიული ფორმით გამოვლინებას, ჩვენებურების დიდი ნაწილისათვის სულიერი ცხოვრების მარადიულად თანამდევ მოვლენად რომ ქცეულა. მაგალითად:

ჩუენო დიდო დედაო, ეს რა დევებედაო,

ჩუენო დიდო ანაო, აქ რამ მოგვიყვანაო,

შორ დიგვირჩა მემლექეთი, ღმერთო, მეგვე ბერექეთი.

ან კიდევ:

ბათუმი და ქედა, რომ დიმირჩა, დედა, ლალე,

წვეელ, გაუხდი ფირალი, დედა დაუტიე ტირალი.

მემლექეთის დერდი, გოგო დამრჩა ერთი, ლალე,

ჩიტი გაუხდე, გადაფრინდე, შიმიბრალეს ღმერთი, ლალე...

საყუარელი ველარ ვნაზე, დიმიფინეს შავი მანზე,

ლოცვით თუბი გადავლაზე, გამჩენელო, შიმიანაზე, ლალე... (9, 143).

ჩვენი თურქეთელი თანამემამულეების ეროვნული თვალთახედვის წარმომჩენ ფოლკლორულ ტექსტებზე საუბრის დროს რამდენიმე სიტყვა მათ დალოცვებზეც და წვევლებზეც მინდა ვთქვა. თაობიდან თაობას ზეპირსიტყვიერი ფორმით გადაცემულ ამ სხარტ გამონათქვამებში მშობლიურ წიაღს მოწყვეტილი ჩვენებურები მათი მოძმეებისადმი სურვილების ღონეზე გამოთქმულ თავიანთ პიროვნულ დამოკიდებულებას დედა გურჯისტანთან მიმართებითაც ხშირად გამოხატავენ ხოლმე. მაგალითად: „ღმერთმა მემლექეთში ჩეგვიყანოს!“ ანდა: „ღმერთმა მშვიდობით მემლექეთში გედვიყანოს!“ (11, 475).

გულისწყრომის ობიექტად ქცეულ თვისტომს კი ისინი ასე წყველიდნენ: „ღმერთმა შემდეგეთში არ ჩევიყვანოს!“ ანდა: „ღმერთმა იქავრი ღურბელი არ ღაგანახვოს!“ (11, 478).

* * *

ჩვენებურების ფოლკლორში მეტ-ნაკლები მასშტაბებითაა წარმოდგენილი ზეპირსიტყვიერი შემოქმედებისთვის საზოგადოდ დამახასიათებელი ყველა თემა და მოტივი. გარდა ზემოთ განხილული თემებისა, ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ის ტექსტები, რომლებშიც ჩვენებურების ყოველდღიური ყოფა-ცხოვრების ესა თუ ის მხარეა წარმოსახული. ერთ-ერთი მათგანია რძალ-დედამთილს შორის არსებული დრამატული ურთიერთობის წარმოჩენა იუმორისტული ფორმით. როგორც ჩვენი თურქეთელი თანამემამულეების ზეპირსიტყვიერი ტექსტებიდან ნათლად ჩანს, ფოლკლორულ შემოქმედებაში საზოგადოდ ფართოდ დამკვიდრებული ეს თემა არც მათ დაუტოვებიათ უყურადღებოდ.

ნათქვამის დასტურად აქ თუნდაც იუმორისტული ფორმით მოთხრობილი იმ გაპაექრების ამბავიც შეიძლება გავიხსენოთ, ერთმანეთის მიმართ არაკეთილად განწყობილ დედამთილსა და რძალს შორის რომ იმართება საყოფაცხოვრებო ნიადაგზე (9, 66-67). კერძოდ, ხსენებული პოეტური ტექსტის შემქმნელმა რძლის ქცევებითა და უსაქმურობით გაღიზიანებულ დედამთილს მისადმი უკმაყოფილება ამ სიტყვებით გამოახატვინა:

ვერ შემაყუარე თავი, ღმერთმა დაგიბლენა თუალი,

ძროხა მოვწუელე დილითა, შენ ვერ გაგაძლე ძილითა.

ჯეიზი² მეიტანე ჩული, ტანზე აგიტყდეს მუნი,

სახლში ვერ გაიტანე მული, ღმერთმა ჩაგიციფა სული...

სახლში გამიბეზლე ბერი, რათ მინდოდა შენისთანაი შტერი.

თავის მხრივ, დედამთილს არც რძალი ჩამორჩა და საპასუხო გამოსვლაში მანაც არანაკლები აგრესიით გაილაშქრა მის წინააღმდეგ:

ზაფხულში მოვიდა ჭალობა,³ შენ არ დეინახე ჩემი ქალობა.

კაბა შამიკერე ჰელები, ღმერთმა დაგამტრიოს ხელები.

გობში გავცარი ფქვილი, შენ არ გაგისტორდა ცხვირი.

კარზე მოგიფელ გული, გონჯათ წამაყენე მული.

ღმერთმა დაგილია სული!

საყოფაცხოვრებო თემაზე შექმნილი ტექსტებიდან რამდენიმე სიტყვა იმ ლექსებზეც მინდა ვთქვა, რომელთა შექმნის საფუძველს არასასურველი ცხოვრებისეული რეალობის კრიტიკული მხილება წარმოადგენს. მაგალითად, „მქუცავ ჰაჯიში“ მისმა ავტორ-მთქმელმა სულეიმან ინოლლუმ (ინაიშვილმა) (12, 19) მისი დროის ცხოვრებისეული სინამდვილისათვის ფართოდ

² მზითვეი.

³ თიბვის დრო.

დამახასიათებელი მანკიერებანი შემდეგნაირად წარმოაჩინა:

**რაფერ დროში მოვედით, რომ ადამიანობა დარჩენილა ფულზე...
ადამიანობა ძველად ყოფილა, ახლა მოვდნენ სულ ვირები.
ძალიან გლახა დროში ვართ, არა კაც კაცობა არა აქვს ჭკვაში,
არ უნდა ენდო არა კაცს, თოხი დაასო და ჩუუჭირო ყუაში,
არ უნდა შეაჭყირდე არა კაცს, ფული მომეციო ყბაში.**

მეორეგან კი (12, 20) იმავე ავტორ-მთქმელმა ცხოვრებისეულ ასპარეზზე ფულის ერთმნიშვნელოვნად გაბატონების წინააღმდეგ მიმართული თავისი პროტესტი ამგვარად გამოხატა:

**ძველად ყოფილა ვაჟკაცი და სუფთა გმირი,
ახლა გმირია ფული, თუ აქვს ჯიბეში, თუ გინდა იყო ვირი...
ფული გელია და ვაჟკაცი ცხარი,
კახაზი პირზეც არ შეხედავს, გზაში თუ შეხვდა მთხარი...
ფულს, ერთი მაცნობიე შენი თავი, შენ რა ხარ,
ყველაი შენ რატომ ვერ გნახავს, შენ სა ხარ,
ზოგიზა ჯოჯოხეთი, ზოგიზა რომ სამოთხე ხარ,
მე შენ რატომ არ გეცოდები, ყვრიბი დარჩენილი ვარ.**

მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენებულების ზეპირსიტყვიერი შემოქმედების ეს და მსგავსი შინაარსის მქონე ტექსტები შინაარსობრივი თვალსაზრისითაც ნაკლებად საინტერესოა არიან და მხატვრული ოსტატობის მხრივაც მეტისმეტად სუსტნი და გაუმაართავნი, ვფიქრობ, მათ, როგორც ჩვენი თურქეთელი თანამემამულეების ცხოვრებისეულ თვალთახედვათა და ლიტერატურულ შესაძლებლობათა წარმომჩენ ნაწარმოებებს, მაინც უნდა მივაქციოთ გარკვეული ყურადღება.

ჩვენებულების ზეპირპოეტურ შემოქმედებაში ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილი სიყვარულის თემაზე შექმნილ ლექსებს უჭირავს. იმის გამო, რომ მათი უმეტესობა სასიმღერო ტექსტებს წარმოადგენს, ამ ლექსების მხატვრული სტრუქტურა ძირითადად ამა თუ იმ ხალხურ მუსიკალურ მელოდიასაა მისადაგებული.

ხსენებული ლექსების რიტმულ-მუსიკალური ჟღერადობის ხარისხსა და მხატვრულ თავისებურებას მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს რეფრენად ქცეული ამა თუ იმ სიტყვა-გამოთქმისა და სტრიქონის მიზანმიმართული განმეორებანი ტექსტში. ამგვარ განმეორებად ელემენტებად ხშირ შემთხვევაში ისეთი ფრაზებია გამოყენებული, რომელთაც არანაირი შინაარსობრივი მნიშვნელობა არ გააჩნიათ და მხოლოდ რიტმულ-მუსიკალური მხარის გაძლიერებისა და ორგანიზების ფუნქცია აქვთ დაკისრებული. მაგალითად:

**ბურსიდან ვართ ჩამოსული, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა,
თავადიბების ქორწილზე, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა,
ახლა გვინდა დაგანახოთ, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა,
ქართული ცეკვა-სიმღერა, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა,**

თქვენც ადექით და იმდერეთ, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა,
ჩაებით ჩუენ ფერხულში, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა,
ერთად ვიმდეროთ ქართულად, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა,
დაულოცოთ დედოფალსა, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა,
ჰემ და ვაჟკაც მეფესაო, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა,
ერთ ბალიშზე დაბერდნენო, ნანაიდა, ჯილველო, ნანაიდა... (9, 348).

ან კიდევ:

თავი დუდში⁴ ყირმიში თმა, რაიდარირიმეო,
შეერული სირმას გავდა, რაიდარირიმეო,
ჩემზე გონჯი რამე თუ თქვი, რაიდარირიმეო,
შენი ენა გაგიქვავდა, რაიდარირიმეო... (9, 63).

და კიდევ:

— ვოი, მაი ლამაზი ფაშალია⁵ ვინ მოგიტანაო?
— შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ,⁶ მან მომიტანაო...
— ვოი, მაი ლამაზი ბაბუჩები⁷ ვინ მოგიტანაო:
— შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო...
— ვოი, მაი ლამაზი ყერეკლები⁸ ვინ მოგიტანაო?
— შენმა ძიამ, ჩემმა კაკამ, მან მომიტანაო... (9, 349).

ჩვენებურების სატრფიალო ლექს-სიმღერების უმეტესობაც ზოგადქართული ფოლკლორული ტექსტების რამდენადმე სახეცვლილ ვარიანტებს წარმოადგენს. ეს სასიმღერო ლექსები ჩვენში იმდენად პოპულარულია, რომ მათ შორის არსებულ მსგავსებას მკითხველი ერთმანეთთან შეპირისპირებით, მათი ციტირების გარეშეც ადვილად დაინახავს.

თურქეთელ ქართველებში ხსენებული ლექს-სიმღერების ასეთი პოპულარობა, ჩემი აზრით, ორმა უმთავრესმა ფაქტორმა განაპირობა არსებითად: პირველი, იმან, რომ ეს პოეტური ტექსტები და სიმღერები მუჰაჯირობის დროს სამშობლოდან გადახვეწილმა ქართველებმა ჩაიტანეს და გაავრცელეს ახალ საცხოვრებელ ადგილებში; და მეორე, მიუხედავად მშობლიური წიაღიდან მოწყვეტისა, ჩვენი თურქეთელი თანამემამულენი მაინც ახერხებდნენ დედასამშობლოსთან კავშირ-ურთიერთობის შენარჩუნებას, რაც საქართველოში ფართოდ პოპულარული ხალხური ლექს-სიმღერების მათში გავრცელებასაც სავსებით ბუნებრივად უწყობდა ხელს. ნათქვამის დასტურად ჩვენებურების სასიმღერო ტექსტებიდან დავიმოწმებ რამდენიმე მაგალითს.

ლალეები, ლალეები, დიფრი დალალალეები,

⁴ კომბოსტო.

⁵ კაბა.

⁶ საყვარელმა, სანატრელმა.

⁷ ფეხსაცმელები.

⁸ ტყავის ფეხსაცმელები.

ერთ ოდაში შენ შეგნიშნე, გოგო, გენაცვალე.
გაზაფხულის დღე მოსულა, ხე იზრდება, შავდება,
ბიჭმა გოგოს რომ აკოცოს, ამით რა დაშავდება.

ანდა:

გაღმა სერში თეთრი ქვაო, ჯილველო, ნანაიდა,
ხელი დავეყ, არ ამევაო, ჯილველო, ნანაიდა,
გოგო, შენმა სიყუარულმა, ჯილველო, ნანაიდა,
საცხა წაველ, თან გამეუაო, ჯილველო, ნანაიდა.

ან კიდევ:

მინდორში, ბალახ-ბულახში, ამოსულიყო იაო,
ამეზღამ შენთან მოვდივარ, კარი დატოვე ღიაო.

და კიდევ:

წიფე სხალის ჭამა მინდა, კიბილების კრატუნება,
ფაციავ, შენთან წოლაც მინდა, ხელებისაც ფათუნება.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენებურების სასიმღერო ტექსტების ვერსიფიკაციული სტრუქტურა შიგადაშიგ დარღვეულია და მეტრული ჩარჩოდან ამოვარდნილი, ამგვარი ტექსტუალური ლაფსუსების მოწესრიგება, ეტყობა, სიმღერის დროს ხდებოდა. მაგალითად, რვამარცვლიანი სალექსო საზომით დაწერილი ქვემოთ დამოწმებული ლექსის მეორე და მერვე სტრიქონები ნაცვლად რვისა, ცხრა-ცხრა მარცვალს შეიცავს, რითაც რამდენადმე ირღვევა რიტმული ჰარმონია:

ვოვდეღიე რამაშაო, / ფაციამ გემეთამაშაო,
კაბალახის ყურებით, / აქეთ რას ეყურებით,
წყაროს წყალი მოდინდება, / არ ეტევა ღარაზეო,
შენი-ჩემი სიყუარული / არ ეიწონვის ფარაზეო.

ან კიდევ:

ბახმაროს თაზე გათოვებულა,
შეყვარებულის ჭირიმე, გათხოვებულა;
ჰარი, ჰარალი, ჰარალე, ჰარი, ჰარალე,
ჩემო ტურფავ, თვალჩუყუნავ, შენ გენაცვალე;
შაგი ზღუის პირზე თოვლი კაშკაშობს,
შეყვარებულის ჭირიმე, ვისთან თამაშობს.

როგორც დამოწმებული მაგალითებითაც თვალნათლივ ჩანს, ჩვენებურების ლექს-სიმღერების უმეტესობაში რიტმულ-მუსიკალური მხარის გასაძლიერებელ ერთ-ერთ მთავარ კომპონენტად რითმაცაა გამოყენებული. ტექსტის ბგერითი კეთილხმოვანების მისაღწევად ხსენებულ პოეტურ ნიმუშთა შემქმნელები ცდილობენ არა მარტო გარეგანი რითმები გამოიყენონ სრული დატვირთვით, არამედ შინაგანი რითმებიც. მაგალითად:

გედველი სერგადღმა, გადმევტანე მარხილიო,
შენი ბიჭი მე რათ მინდა, ჭლიკებგამოგრეხილიო.

დელი ვოდელიაშიო, გენაცვალე ყიაშიო.

გედველი ხულასკაში, გადმევტანე ოყით ვაშლი.

ან კიდევ:

ჩემ სახლ ბოლოს დადიხარ, სანატრელი ვარდი ხარ.

საყვარელ შენი წინდები, იცოდე, დეგეწინდები.

საყვარელ შენი თითები, შენი შემწუარი ჩიტები...

საყვარელო, შენ და მეო, შენ დღე გიყვარს, მე — დამეო.

თუმცა ჩვენებურების ლექს-სიმღერებში ორიგინალური მიგნებებითა და მხატვრული თვითმყოფადობით გამორჩეული პოეტური ხატწერის ნიმუშები ნაკლებად გვხვდება, შიგადაშიგ ასეთ მაგალითების მოძიებაც ხდება ხოლმე შესაძლებელი. მაგალითად:

თავი დუღში ყირმიზი თმა, შეერული სირმას გიგავს,

იმა ქუეიდან თეთრი შუბლი შეერული აინას⁹ გიგავს,

იმა ქუეიდან შავი წარბი ყელემით¹⁰ გაყუანილ გიგავს,

იმა ქუეიდან შავი თუალი დამწიფებულ მაყუალ გიგავს,

იმა ქუეიდან თეთრი ყია შეერული შუშას გიგავს,

იმა ქუეიდან წმინდა წელი ამოსული ლერწამ გიგავს.

* * *

პოეტური ტექსტებისაგან განსხვავებით, პროზაული ჟანრის ნაწარმოებთა ხვედრითი წილი ჩვენებურების ქართულენოვან შემოქმედებაში მეტისმეტად მცირეა. ჩვენი თურქეთელი თანამემამულეების მიერ მთელი თავიანთი ისტორიის მანძილზე ამ მიმართულებით შექმნილი ერთადერთი სიმღიდრე ხალხში ზეპირსიტყვიერი სახით გავრცელებული ზღაპრები, ლექენდები და თქმულებებია.

პროზაული ფოლკლორული ტექსტების რაოდენობრივი სიმცირის განმაპირობებელ ერთ-ერთ უმთავრეს მიზეზს, პირველ ყოვლისა, ის ფაქტი წარმოადგენდა, რომ მათი გავრცელების არეალი შედარებით შეზღუდული იყო. კერძოდ, ერთ-ერთი ჩვენებურის — მაჭახლელი ფათმა დურსუნის თქმით, ამგვარ ზეპირსიტყვიერ ამბებს ჩვენებურები ერთმანეთს ძირითადად მაშინ უყვებოდნენ ხოლმე, როცა ნადს მოიწვევდნენ და ერთად თავმოყრილნი ხელსაქმობდნენ. მაგალითად, აი, რას ამბობს იგი ამასთან დაკავშირებით: „მაჭახელში მცხოვრებელი სუნეველას ეს პეჩიები (ზღაპრები, ლექენდები — ა. ნ.) გაგონილი ექნება. მატყლის ჩეჩვაში, როვაში, ძახვაში ნად იქმენ. პეჩიაჯი (ზღაპრის მთხრობელი — ა. ნ.) დედაფრეფსას დუძახვენ. ნადი ხელნაქმარ იქს. დედაბრების პეჩიაჯ ილაპარიკვს. პეჩიების დაყურებაში ქალები ხან საჩეჩელზე თით დაკრუვენ, ხან პირი აფჩენილი ყურებაში გამუვადიმებენ.

⁹ სარკე.

¹⁰ კალამი.

დრო როის გვედა, იმდენი საქმე როის ქნენ, ვერ მიხდებიან“ (17, 21).

ყოველივე ზემოთქმულთან ერთად, დამოწმებული სიტყვების მოქმედი იქვე იმის გამოც გამოთქვამს გულისტკივილს, რომ მის მიერ ნახსენები სახალხო მოქმედებები ამჟამად უკვე ძალზე ცოტანი არიან, რის გამოც რეალურად იკარგება ხალხური ზეპირსიტყვიერების ბევრი ნიმუში. „ახალბედა მარტვაი ამ ჰეჩების სახელები იციან. რომ ელაპარიკები, პაწაწაი მოაგონდებიან. ჩემ გულ უნდა, რომ ეს ხალხური არ დაგკარქოთ. თელმა თითო თითო დევწვლოთ. ახლა ჰეჩიაჯი დიდნენები აღარ არიან, ნელნელა გვაკლდებიან.“

ფოლკლორული აზროვნების ეს ნიმუშები, რომელთაგანაც ჯერჯერობით მხოლოდ უმცირესი ნაწილია ჩაწერილი და დასტამბული, თემატურ-შინაარსობრივად და მათი შემქმნელების მიზანდასახულობითაც არაფრით განირჩევა შესაბამისი ჟანრის ტექსტებისათვის საზოგადოდ დამახასიათებელ ნიშან-თვისებათაგან. კერძოდ, ხალხის მიერ შეთხზული და თაობიდან თაობას მორაულ სიუჟეტებად გადაცემულ ამ ფოლკლორულ მონათხრობებში მკვეთრი სწორხაზოვნებით იმიჯება ერთმანეთისაგან სიკეთე და ბოროტება, დაგმობილია სოციალური უსამართლობა და სხვადასხვა სახის ადამიანური მანკიერება, განდიდებული არიან ბრძენი და ცხოვრებისეულ ნაკლოვანებათა წინააღმდეგ მებრძოლი ადამიანები და ა. შ.

ნათქვამის ნათელსაყოფად გავიხსენებ ორიოდე მათგანს. ერთ მდიდართან მათხოვარი მივიდა და ღამის გათევა სთხოვა, მაგრამ მდიდარმა, იმის მომიზეზებით, დასაწოლი ადგილი არა მაქვსო, მათხოვარს სტუმრობაზე უარი უთხრა. მდიდრისგან გაწბილებული მათხოვარი იმავე თხოვნით ახლა ღარიბ მეთევზეს მიაღება. მეთევზემ სტუმარი სიყვარულით მიიღო და მეორე დღეს შეძლებისდაგვარად პატივნაცემი გააცილა შინიდან. ღმერთმა ღარიბ მეთევზეს სიკეთე იმით გადაუხადა, რომ თევზაობიდან საღამოს შინ დაბრუნებულს მისი ქოხის ადგილზე დიდებული სასახლე დაახვედრა.

ზღაპრის მიხედვით, ამ ამბის შეტყობით დამწუხრებულ მდიდარს თავისი უზნეო საქციელი ხალხმა ამგვარად შეაფასებინა: „ბედი მომდგომია კარზე და არ შამაუშვიო, — გეიფიქრა ზენგინმა (მდიდარმა — ა. ნ.), — ცხენი გამოსწია, გამეკიდა, მარა რაღას დევწვოდა“ (12, 45).

მეორე მაგალითი: ორი ძმა ყოფილა — ერთი კეთილი, მეორე კი ბოროტი. ბოროტს მისი კეთილი ძმა იმდენად სძულებია, რომ მის მოსაკლაოდ კაცი დაუქირავებია. მკვლელი დაუღლების შესასრულებლად კეთილ ძმასთან მისულა. მას სტუმარი შინ უდიდესი პატივისცემით მიუღია, კარგადაც გამასპინძლებია და მხოლოდ ამის შემდეგ უკითხავს მისვლის მიზეზი. მასპინძლის სიკეთით მოხიბლულ მკვლელს ძმისთვის გულახდილად უთქვამს:

„— მე შენს მოსაკლაოდ გამოგზავნა შენმა ძმამო.

— აბა, მომკალ მაშინო.

— არა, შენ მოსაკლავი არ ხარ, კაი კაცი ყოფილხარო, — მკვლელი წევდა, ბოროტი ძმა მოკლა.

ასე დუბრუნდა სიბოროტე ბოროტ ძმას“ (12, 46).

XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან მოყოლებული, „ოსმალის საქართველოს“ შესახებ ქართულ პრესაში გამოქვეყნებული წერილების ავტორები (გ. ყაზბეგი, პ. უმიკაშვილი, ზ. ჭიჭინაძე, გ. წერეთელი, ე. თაყაიშვილი, დ. წერეთელი, ს. ბაგრატი (ასლანიშვილი) და სხვები) არაერთგზის უსვამენ ხაზს იმ განსაკუთრებულ სიყვარულსა და პატივისცემას, რასაც ამ რეგიონში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეები იჩენდნენ თამარ მეფისადმი, კერძოდ, საქართველოს ისტორიულ წარსულთან დაკავშირებით შექმნილ ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებში ისინი ყველაზე მეტად სწორედ თამარს განადიდებდნენ.

აი, რას წერდა ამასთან დაკავშირებით ი. ჭავჭავაძის გაზეთი „ივერია“ 1877 წელს: „იქ თამარს მიაწერენ ყოველ შენობას, ციხე-სიმაგრეებს, მშვენიერ ხიდებს და ტაძრებს... ოსმალის საქართველოში თამარს გარდა სხვა მეფეზე ვერას გაიგონებთ.“

ზემოთ აღნიშნული თვალსაზრისით უაღრესად საინტერესო მასალას გვაწვდის ზ. ჭიჭინაძე, რომელმაც „ოსმალის საქართველოში“ მოგზაურობის დროს პირადად ჩაიწერა თამარ მეფესთან დაკავშირებით ჩვენი თურქეთელი თანამემამულეების მიერ ზეპირსიტყვიერი სახით შექმნილი და ხალხში ფართოდ გავრცელებული ლეგენდები და თქმულებები, რის საფუძველზეც 1911 წელს სპეციალური წიგნიც გამოაქვეყნა — „თამარ მეფე ქართველ მაჰმადიანთა ზეპირი ცნობებით.“

ჩვენებურების ზეპირმონათხრობებში ხშირად ესმება ხაზი თამარის განსაკუთრებულ სიყვარულს მათი მხარისადმი. მაგალითად, 1878-81 წლებში მაჭახლის ხეობაში საპოლიციო უბნის უფროსად მყოფ დავით წერეთელთან საუბარში მაჭახლელები თურმე სიამაყით აღნიშნავდნენ იმ ფაქტს, რომ „თამარ მეფე ყოველი გაჭირვების დროს აქ, მაჭახელში, მოაშურებდა და მტერი აქ ვერ შემოვიდოდაო.“ მათი თქმით, მეფის რეზიდენცია თურმე სოფელ ქვემო ჩხუტუნეთში მდებარეობდა; კერძოდ, იმ ადგილზე, რომელსაც ისინი ნასაყდრალს ეძახდნენ. მაჭახლელები მტკიცებით, გარდა ჩხუტუნეთისა, თამარს საყდარი და ციხე-გალავანი სოფელ კარჩხალშიც ჰქონია (3).

თამარ მეფისადმი „ოსმალის საქართველოს“ მკვიდრთა უაღრესად პატივით აღსავსე დამოკიდებულების ნათელსაყოფად აქ ზ. ჭიჭინაძის ზემოთ მოხსენიებული წიგნიდანაც მინდა რამდენიმე ეპიზოდი დავიმოწმო: ართვინის ოლქში მცხოვრებ ქართველ მაჰმადიანთა ერთი ნაწილის მტკიცებით, თამარი მურღულში ყოფილა დაკრძალული; მეორენი კი იმას ირწმუნებოდნენ, „თამარ მეფე არ მომკვდარა, ცოცხალია, ოქროს კუბოში ასვენია, ის კუბო ერთს გამოქვაბულში დგას და თავფეხით უქრობელი სანთლები უნთია. ის როდისმე აღდგება, ისევ მობრძანდება მურღულშიო“ (21, 19).

მაჭახლის ხეობის სოფლებში ფართოდ გავრცელებული ლეგენდების მიხედვით, თამარ მეფე თურმე იმდენად ხშირად სტუმრობდა მათ მხარეს, რომ კარჩხალის მთის ძირას, სოფელ ეფრატის ახლოს, სამეფო სახლიცა

და სტუმრების მისაღები დიდი სასახლეც ჰქონია აგებული. „ვინც კი ქართველთაგან თამარ მეფეს ეახლებოდა, ის პირველად ამ სასახლეში მივიდოდა, აქ ერთს ოთახში შევიდოდა, თავის ტანთ-საცმელს გაიხდიდა, სამეფო ტანთ-საცმელით შეიმოსებოდა, იარაღში ჩაჯდებოდა და ისე იახლებოდა თამარ მეფეს“ (გვ. 21). მაჭახლეელთა მტკიცებით, „თამარ მეფე კარჩხალის მთაზე გარდაცვლილა და იქვე დაუსაფლავებიათ“ (21, 26).

მაჭახლელები გამონაკლისი არ ყოფილან და მსგავსი სახის ლეგენდარულ ამბებს „ოსმალის საქართველოს“ სხვა კუთხეებშიც ხშირად მოისმენდით. მაგალითად, შავშელთა მტკიცებით, თამარ დედოფალმა თავისი გამორჩეული სიყვარული მათდამი იმითაც გამოხატა, რომ მისი ანდერძის თანახმად, იგი სწორედ მათ მხარეში არსებულ ტბეთის ეკლესიაში იქნა დაკრძალული (22, 32).

შავშეთში თამარ მეფის დასაფლავებასთან დაკავშირებით ანალოგიურ მოსაზრებებს შავშელთა დიდი ნაწილი დღემდე იმეორებს. მაგალითად, ნათქვამის დასტურად ერთ-ერთ იქაურ გურჯს საქართველოდან იქ ჩასულ სამეცნიერო ექსპედიციის წევრებთან საუბრის დროს ასეთი არგუმენტი მოუშველიებია: „თამარას სასვენზე ქვა იყო, მეც დევნახე. წვილეს იზმითში... გურჯული ქვერა. მეც დევნახე. გადავწერე. ბორჩხაში ერთი ადვოკატი იყო, ქართული წერა-კითხვა იცოდა. წვედუ. სტამბულში წასულიყო... მერე დაგვარქე... იქ ქვერა: თამარ დედოფლის სასვენებელი“ (11, 378).

ჩვენებულების ლეგენდათა უმეტესობაში იმ აქტიურ როლსაც აქვს განსაკუთრებული ყურადღება მიქცეული, რომელიც თამარ მეფეს ჰქონდა შესრულებული ამ მხარეში ქრისტიანული ტაძრებისა და ეკლესიამონასტრების მშენებლობის საქმეში. მაგალითად, შავშელთა მტკიცებით, ზემოთ ნახსენები ტბეთის ეკლესია სწორედ თამარის მიერ ყოფილა აგებული.

მაჭახლის ხეობის მკვიდრთა შორის ფართოდ გავრცელებული ერთ-ერთი ლეგენდის მიხედვით კი, ეფრატის ეკლესია თამარ მეფეს შემდეგნაირად აუშენებია: მაჭახელაში მდებარე თავის სამეფო რეზიდენციაში ყოფნის დროს დედოფალს შეუნიშნავს, რომ ყოველ ღამით ეფრატის მთის წვერზე სანთელი ინთებოდა. მეფემ ეს ამბავი ღვთაებრივ მინიშნებად მიიჩნია და იმ ადგილზე ეკლესიის აშენებას შეუდგა. ლეგენდის შემქმნელთა თქმით, თამარს იმდენი ჯარი ჰყოლია, თურმე „კარჩხალიდან რომ გაამწკრივა, ეფრატამდის მიუწია (ექვსი საათის გზაა). კარჩხალში რომ პირველი კაცი ანგურს აიღებდა, მეორეს მისცემდა, მეორე მესამეს და ამნაირათ, უკანასკნელი ეფრატში აძლევდაო ოსტატს“ (4).

იგივე ლეგენდა უფრო განვრცობილი სახით ზ. ჭიჭინაძემაც შეიტანა თამარ მეფისადმი მიძღვნილ ზემოთ უკვე მოხსენიებულ თავის წიგნში (21, 22-26).

ამ და მსგავსი ლეგენდარული ამბების შეფასების დროს განსაკუთრებული ყურადღება მინდა მივაქციო იმ ფაქტს, რომ ჩვენი მუსლიმანი თანამემამულეები

თამარ მეფის უმნიშვნელოვანესი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ღვაწლის წარმოჩენის დროს ხაზგასმით აღნიშნავენ მის უდიდეს როლს ქრისტიანული სარწმუნოების განმტკიცებისა და ეკლესია-მონასტრების მშენებლობის საქმეში. მაგალითად, მაჭახლელთა გადმოცემით, ეფრატში სტუმრად მობრძანებულმა დედოფალმა იქ მდებარე ეკლესია „ძვირფასი განძეულობით შემოსა, სასულიერო წოდებას კი პარაკლისი გადაახდევინა“ (21, 53).

მაჭახლელების მტკიცებით, შავშეთიდან მათ მხარეში გადასულ თამარ დედოფალს სამეფო რეზიდენცია კარჩხალის მთის წვერზე მოუწყვია. მისი ბრძანებით, თავკალოდ წოდებულ ამ ადგილზე მაჭახლელებმა თურმე სასწრაფოდ „აღაგეს დუქნები და გააჩინეს ტბა. თვით თამარ მეფისათვის გააკეთეს მშვენიერი კოშკი, რომელსაც გარს სულ ირმის რქები ეკრა. სამეფო საქმეების გაკეთების შემდეგ თამარ მეფე სტუმრებს მიიღებდა ხოლმე. სტუმრები სამეფო ტანთ-საცმელით უნდა გამოსცხადებოდნენ. სოფ. ეფრატში გაკეთებული იყო ერთი დიდი სასახლე, სადაც აუარებელი ტანთ-საცმელი ეწყო. აქ მოვიდოდნენ თამარ მეფის მნახველნი, თავიანთ ტანთ-საცმელს გაიხდიდნენ, სამეფო ტანთ-საცმელს ჩაიცვამდნენ და თავ-შიშველა წავიდოდნენ კარჩხალის მთაზედ თამარ მეფის სანახავად. ნახვის შემდეგ ესენი დაბრუნდებოდნენ ეფრატს, სამეფო ტანთ-საცმელს გამოიცვლიდნენ, ისევ თავიანთსას ჩაიცვამდნენ. მალე თამარის ბრძანებით კარჩხალიდან ეფრატამდის საურმე გზა გააკეთეს“ (21, 52).

დამოწმებული მაგალითი გამონაკლისი არ არის და მსგავსი ხასიათის ლეგენდებსა და ზღაპრულ გადმოცემებს, რომლებშიც თამარ მეფის მიერ ე. წ. „ოსმალის საქართველოში“ ეკლესია-მონასტრების, სამეფო რეზიდენციების, ციხე-სიმაგრეებისა და ზიდების მშენებლობის ამბებია მოთხრობილი, ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერებაში საკმაოდ მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. მართალია, ამ ლეგენდარულ მონათხრობთა დიდი ნაწილი რეალურ საფუძველსაა მოკლებული, მაგრამ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მთავარი და არსებითი ეს კი არ არის, არამედ ის გამორჩეული სიყვარული და პატივისცემა, რასაც ჩვენებურები თამარ დედოფლისადმი იჩენენ.

გარდა ზემოთქმულისა, ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერი მონათხრობებიდან ისიც ნათლად ჩანს, რომ თამარ დედოფალი მათ ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლის სულისკვეთებასაც განუმტკიცებდათ. მაგალითად, მურღულის ხეობის მკვიდრთა მონათხრობის მიხედვით, მათი ხეობის დასაპყრობად მომხდურ ოსმალებს მურღულელები თურმე ამ სიტყვებით აღუდგნენ წინ: „ეს ქვეყანა თამარ დედოფლის არის, ამას ვერა სახელმწიფო ვერ აიღებს, ჩვენ არავის მივცემთ ამის ნებასო“ (22, 22).

მოკლედ, ასეთია უმთავრესი შტრიხები თურქეთელ ქართველთა მიერ შექმნილი და ჩვენთვის დღესდღეობით ცნობილი პროზაული ჟანრის ფოლკლორული ტექსტებისა. ვფიქრობ, მოვლენათა არსში გარკვეული მკითხველი დამოწმებული მაგალითებითაც ნათლად დარწმუნდება იმაში,

რომ ჩვენებურების ზეპირსიტყვიერი შემოქმედების ეს ნიმუშები ზოგადქართული ფოლკლორული მემკვიდრეობის შესაბამისი ტექსტებისაგან ხშირ შემთხვევაში მხოლოდ იმით განირჩევიან, რომ, ახალი ცხოვრებისეული რეალობიდან გამომდინარე, რამდენადმე განსხვავებული რაკურსით წარმოსახვენ მოვლენებს.

ა. მელაშვილის ეროვნულ-მამულიშვილური მოღვაწეობის ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებას ჩვენებურების ზეპირპოეტური შემოქმედების ნიმუშებთან შეგროვება წარმოადგენდა. მის არქივში დაცული ამ მასალებისთვის თვალის თუნდაც ერთი გადავლევითაც ნათლივ ჩანს, რომ ეს დიდი მამულიშვილი არა მარტო უბრალოდ კრებდა მისი თურქეთელი თანამემამულეების მიერ შექმნილ ფოლკლორულ ნიმუშებს, არამედ, შიგადაშიგ გარკვეულწილად, მათ მხატვრულ მხარესაც ხეწდა და სრულყოფდა. მაგალითად:

**წყალსა მანდილი მოჰქონდა, იყო გაშლილი ვარდივით,
დადექ, მანდილო, მიაბე, ვის დაეკარგე ამ დილით?
დადექ, წყალო, და მიაბე, ვის გამოსტაცე მანდილი?
წყალი წავიდა ბუტბუტით, არც ქარმა მითხრა ნამდვილი.
გავხედე, შუა ყანიდან ქალი მორბოდა ფრთაგაშლით:
— ბიჭო, მანდილი ჩემია, ქარმა მომტაცა ყანაში.
მოვიდა მზეში დამწუარი, ღიმილით ამხედ-დამხედა,
თუალების შუქით მადნობდა, ჩურჩულით მითხრა მადლობა.
და მერე გაქრა, გაიქცა, ირემი, ბარად გაზრდილი,
წყალს ვეტყვი, ქარს ვთხოვ ვედრებით, კიდევ მოსტაცონ მანდილი (9, 352).**

ვფიქრობ, ლიტერატურულ მოვლენათა არსში თუნდაც ზედაპირულად გარკვეული მკითხველიც კი ნათლად დაინახავს იმ ცვლილებებს, რომლებიც ხალხური პოეზიის ამ ნიმუშში შეიტანა ა. მელაშვილმა მისი პოეტური ღონის სრულსაყოფად და დასახეწად.

როგორც ვნახეთ, ჩვენებურთა ქართულენოვანი შემოქმედებითი შესაძლებლობანი, პირველ ყოვლისა, ზეპირსიტყვიერ პოეტურ ტექსტებში გამოვლინდა. თურქეთელ ქართველთა ფოლკლორული შემოქმედების ეს ნიმუშები ძირითადად ზეპირი სახით გადაეცემოდა თაობიდან თაობას. ამ ტექსტების მნიშვნელოვანი ნაწილი თურქეთის ქართველობაში დედა-სამშობლოს პოეტური ფოლკლორიდანაა გავრცელებული და ფართოდ ცნობილი ამა თუ იმ ლექს-სიმღერის თავისებურად სახეცვლილ ვარიანტებად ქცეული.

პოეტური ჟანრის პრიორიტეტი, უწინარესად, ორმა გარემოებამ განაპირობა: პირველი, იმან, რომ ამ ფორმით შექმნილი ხალხური ლექსების უმეტესობა სასიმღეროდ გამიზნულ ტექსტებს წარმოადგენდა

და მათზე შექმნილი პოპულარული სიმღერები ღრმად აღიბეჭდებოდა ხალხის მეხსიერებაში; და მეორე, ქართული წერა-კითხვის უცოდინარი ჩვენებურებისათვის გაცილებით უფრო იოლი იყო თავიანთი გულისთქმა პატარ-პატარა ლექს-სიმღერებითა და სახალისო პოეტური ტექსტებით გამოეხატათ. მსუბუქი იუმორითა და მახვილსიტყვაობით გაჯერებული და ჩვენებურების ეროვნული ტკივილებისა და ყოველდღიური ყოფითი რეალობის ამსახველი ეს ლექსები უფრო ადვილად იქმნებოდა და ვრცელდებოდა ხალხში, ვიდრე ვრცელი მოცულობის ნაწარმოებები.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, საქართველოსა და თურქეთს შორის მიმოსვლის გაადვილებას ის შედეგიც მოჰყვა, რომ ზოგიერთმა წარმოშობით ქართველმა მშობლიურ ქართულ ენაზეც სცადა მისი გულისთქმის პოეტური ფორმით გამოხატვა, სტამბოლში კი, თურქეთის ისტორიაში პირველად, ქართულენოვანი ჟურნალი „ფიროსმანი“ და დედაენის შემსწავლელი წიგნები გამოიცა.

ქართული სტამბა და გამომცემლობა სტამბოლის ქართულ სავანეში, მართალია, XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის პირველ ნახევარშიც არსებობდა, მაგრამ იქ მოღვაწე პირები ძირითადად საქართველოდან ემიგრირებული ქართველი კათოლიკეები იყვნენ და, მათ, სამწუხაროდ, ჩვენებურების ქართულენოვანი შემოქმედებითი პროცესის განსავითარებლად ფაქტობრივად არაფერი გაუკეთებიათ.

პოეტური ჟანრისაგან განსხვავებით, ჩვენებურების ქართულენოვან შემოქმედებაში ძალზე უმნიშვნელო ადგილი აქვს დამკვიდრებული პროზას. ერთადერთი, რაც მათ თურქეთში მთელი თავიანთი ცხოვრების განმავლობაში ამ მიმართულებით ზეპირსიტყვიერი ფორმით შექმნეს, ჩვენამდე მეტად მწირად მოღწეული ხალხური ზღაპრები, ლეგენდები და თქმულებებია. ისეთი მწერალი კი, რომელიც ქართულ ენაზე თუნდაც ერთი პროზაული ნაწარმოების შესაქმნელად პრაქტიკული ნაბიჯის გადადგმას შეეცდებოდა, თურქეთელ ქართველობაში ჯერ-ჯერობით არ ჩანს. მშობლიური ქართული ენის სათანადო დონეზე არცოდნა, ქართული ლიტერატურული სივრციდან შორს დგომა, თურქეთში კი ქართულენოვანი წიგნების მკითხველთა ფაქტობრივად არარსებობა ის უმთავრესი მიზეზებია, რომლებიც ამ მოვლენას დღემდე გადაულახავ ბარიერებად ეღობებიან წინ.

იმედი ვიქონიოთ, დედასამშობლოსთან საუკუნეების განმავლობაში გაწყვეტილი კავშირ-ურთიერთობის აღდგენის შემდეგ ჩვენებურების ცხოვრებაში განახლებული ძალით დაიწყება ეროვნული თვითშეგნების პროცესი, რაც პირველ სასიკეთო შედეგებს უახლოეს პერიოდში ზემოთ აღნიშნული მიმართულებითაც მოგვითანს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აჭარის სახალხო მოქმელთა ანთოლოგია, ე. დავითაძის რედაქციით. გამომცემელი მ. ხარაზი, ბათუმი, 1993.
2. „გუშაგი“, №15, პარიზი, 1988.
3. „დროება“, №2, თბ., 1879.
4. „დროება“, თბ. №7, 1879.
5. კალანდია გ., აჰმედ მელაშვილი — ჩვენებურთა ბელადი, თბ., 2010.
6. კომახიძე თ., ღუდი ხანუმ ბეჟანიძე და ძე მისი შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი, ბათუმი, 2002.
7. ნიკოლეიშვილი ა., ქართული კულტურის კერა და ქართველები თურქეთში, ქუთაისი, 2009.
8. ნიკოლეიშვილი ა., თურქული დღიურები, ქუთაისი, 2010.
9. ფუტკარაძე შ., ჩვენებურების ქართული, ბათუმი, 1993.
10. ყარა (შავიშვილი) ი., მაჭახლის უღელტეხილი, ბათუმი, 1992.
11. შავშეთი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ავტორთა ჯგუფის გამოცემა, თბ. 2011.
12. ჩვენებურების სიმღერა. თურქეთში მცხოვრებ ქართველთა ფოლკლორის ნიმუშები. შეკრიბა და გამოსაცემად მოამზადა ო. ფუტკარაძემ, ბათუმი, 1991.
13. „ჩვენებური“, ჟურნალი, №5-6, სტამბოლი, 1978.
14. „ჩვენებური“, №16, სტამბოლი, 1995.
15. „ჩვენებური“, №29, სტამბოლი, 1998.
16. „ჩვენებური“, №37, სტამბოლი, 2000.
17. „ჩვენებური“, №38, სტამბოლი, 2000.
18. „ჩვენებური“, №2, სტამბოლი, 2005.
19. „ჩვენებური“, №38, სტამბოლი, 2005.
20. ჩილოღლუ (ჩილაშვილი) ფ., სასაზღვრო ფიქრები. მოთხრობები, ლექსები, თბ. 2006.
21. ჭიჭინაძე ზ., თამარ მეფე ქართველ მაჰმადიანთ ზეპირი ცნობებით, თბ. 1911.
22. ჭიჭინაძე ზ., ქართველთა გამუსლიმება სამხრეთ-დასავლეთ კავკასიაში. მასალები შეკრიბა და წინასიტყვა დაურთო ზ. ნანიკაშვილმა, თბ. 2004.
23. „ჯვარი ვაზისა“, №1/2, თბ., 2008.